

Попельський М. І.

(0000-0002-2425-756X)

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Досвід дій стихійного руху опору під час проведення антитерористичної операції на Сході України в початковий період її ведення

Резюме. У статті висвітлено досвід діяльності руху опору на території Донецької та Луганської областей під час окупації деяких районів цих областей Російською Федерацією. Визначено періоди її організації, здійснено аналіз діяльності руху опору в початковий період відбиття нападу російських найманців і незаконно озброєних формувань на території Донецької та Луганської областей та заходи, які вживалися небайдужим населенням цих областей щодо захисту територіальної недоторканності території України.

Ключові слова: рух опору; добровольці; націоналістичне підпілля Луганщини; організація руху опору; завдання руху опору; громадянська діяльність місцевого населення.

Постановка проблеми. Аналіз локальних війн та збройних конфліктів останнього десятиріччя свідчить про те, що поряд з безпосереднім застосуванням сил військової організації, держави активно проводять комплексне застосування за єдиним замислом і планом сил спеціальних операцій, формувань збройної опозиції та інших незаконно утворених антидержавних озброєних формувань.

Серед головних чинників, які дестабілізують ситуацію у Європейському просторі й загалом у світі, є повномасштабна війна, яку в лютому 2022 року розпочала Російська Федерація проти України, яка на думку політичного керівництва Росії у разі успіху може поширитися на територію Польщі та держав Прибалтики для поступового відродження великої російської держави.

Крім того, Росія спробує вирішити свої стратегічні замисли за допомогою приведення до влади проросійських маріонеток: Віктора Орбана, якій став прем'єр-міністром Угорщини; прибічницю проросійських поглядів Марин Ле Пен, яка велику надію покладає на перемогу у виборах на посаду прем'єр-міністра Франції та партії якої фінансується за рахунок російських вкладень.

Війна з Росією показала, що однією з основних складових перемоги в боротьбі за незалежність з російським агресором є організація руху опору на території держави та на тимчасово окупованих територіях України. На сьогодні є перші результати, а саме: у Запорізькій області невідомі особи протягом березня знищили в нічний час понад 70 окупантів, і це ще не кінець, це тільки початок розгортання руху опору в Україні.

Ураховуючи нестабільну і недоброзичливу зовнішньополітичну,

економічну, соціальну, інформаційну обстановку навколо України виникає об'єктивна потреба подальшого удосконалення системи руху спротиву на тимчасово зайнятих агресором (противником) територіях.

Аналіз основних досліджень і публікацій. На превелику жаль, питанням організації та ведення руху опору під час ведення агресії з боку іншої держави на тимчасово зайнятій противником території в статутах Збройних Сил України та в інших керівних документах в цілому не розглядалось.

З уведенням у дію Закону України "Про основи національного спротиву" (січень 2022 року) почалася робота щодо організації виконання вимог цього Закону, яким визначені правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони й інших визначених цим Законом суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву. Визначені основні терміни: що таке рух опору, сили і засоби, завдання руху опору. Отже необхідно на державному рівні опрацювати систему воєнних, інформаційних і спеціальних заходів, організацію, планування, підготовку і підтримання руху опору в системі всеохоплюючої оборони держави для відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності під час відсічі збройної агресії проти України [1].

У засобах масової інформації [3–7] з початком бойових дій на Сході неодноразово відмічалось про дії так званих "партизан", проводився аналіз дій з боку сил спротиву, але ніяких досліджень з цих питань не проводилося, а інформація, яку мав Генеральний штаб Збройних Сил України була

таємною і не розповсюджувалась. З огляду на викладене, цим питанням на сьогодні необхідно приділити особливу увагу та провести дослідження, які би розкрили діяльність підпільних організацій, ватажків спротиву, руху опору, які проводили найбільш проукраїнські громадяни України на території Донецької та Луганської областей у 2014 році.

Мета статті – висвітлення заходів, які проводилися проукраїнськи налаштованим населенням у Донецькій та Луганській областях на початковому етапі відсічі збройної агресії з боку ЗС Російської Федерації та незаконних озброєних формувань, проведення аналізу їх дій для обґрунтування пропозицій щодо організації та підготовки руху опору на території держави.

Виклад основного матеріалу. Якщо говорити про рух опору на території Донецької та Луганської областей під час окупації деяких районів цих областей Російською Федерацією та подальшого проведення Україною на цих територіях антитерористичної операції (а далі операції Об'єднаних сил) – його метою була робота серед місцевого населення щодо:

підризу авторитету окупаційної влади та перешкоджання її діяльності;

нанесення втрат і перешкоджання ефективному застосуванню незаконно збройних та іррегулярних формувань з території Російської Федерації;

зниження їх бойового потенціалу;

виведення з ладу важливих елементів інфраструктури та комунікацій.

Мета руху опору досягалась виконанням низки завдань, основними з яких були:

дискредитація окупаційної влади серед місцевого населення;

створення та підтримання дій громадських організацій і засобів масової інформації (ЗМІ), налаштованих проти окупаційної влади;

підбурювання громадян до проведення акцій громадянської непокорності (демонстрацій, страйків, актів саботажу тощо), порушення громадського порядку;

створення прихованих запасів озброєння, боєприпасів, вибухових речовин та інших матеріально-технічних засобів для використання бойовими підрозділами руху опору під час виконання завдань;

надання допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України, які виконують завдання на окупованій території та звільнення тих, які потрапили у полон.

Рух опору на території Донецької та Луганської областей можна умовно поділити на **три періоди** організації.

Перший період (початковий) – добровольці в основному забезпечували сили антитерористичної операції розвідувальною інформацією (про рух і знаходження військових підрозділів ворога, переміщення озброєння та військової техніки ворога тощо).

Основними завданнями руху опору в цей період були:

1. Виявлення баз підготовки, складу, озброєння, районів розташування диверсійно-розвідувальних сил і незаконно озброєних формувань та намірів їх дій.

Прикладом виконання цього завдання стала так звана “Стаханівська операція”, яка проводилась у березні 2014 року. Завдяки опитуванню місцевих жителів та спостереженню групою руху опору було виявлено незаконно озброєні формування в місті Луганськ.

2. Встановлення бойового складу, стану (розташування), можливостей, намірів і характеру дій військових формувань, які прибули з території Російської Федерації.

Так, рухом опору було отримано інформацію від місцевих мешканців про велику кількість військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації, які були помічені у населеному пункті Гольмівський. Крім того, було виявлено основне місце розташування техніки та особового складу, а саме – у лісосмузі в околиці населеного пункту Зайцеве.

Другий період (з початком задіяння ракетних військ та артилерії Збройних Сил України) – наведення та цілевказання артилерії (по скупченню сил ворога, його вогневих позиціях, штабах тощо) та розгортання активних дій підрозділів Сил спеціальних операцій ЗС України на тимчасово зайнятих територіях Донецької та Луганської областей України.

Основними завданнями руху опору в цей період були – викриття (дорозвідка) об'єктів (цілей) для ураження та визначення результатів ураження.

Наприклад, через спостереження представниками руху опору за спорудами видобувне-переробного комбінату населеного пункту Докучаєвськ 14 грудня 2014 року було виявлено факт використання даних споруд бойовиками як складів пально-мастильних матеріалів. За вказаними координатами зазначений об'єкт було знищено вогнем артилерії Збройних Сил України.

Третій період характеризується приходом великої кількості “відпускників” та введенням бригадних і батальйонних тактичних груп “іхтамнетів” – початок проведення силових операцій (знищення особового складу (командирів), воєнної техніки та об’єктів ворога, об’єктів інфраструктури тощо).

Так, у листопаді 2014 року партизани розстріляли із засідки колону підрозділу “Козачої Гвардії”. Було ліквідовано командира цього підрозділу, бойовика з позивним Маршал і його водія [7].

У Калінінському районі м. Донецьк 10 червня 2016 року підрозділом руху опору була влаштована диверсія на пункті ремонту військової техніки. Унаслідок вибуху було поранено до 600 бойовиків незаконно озброєних формувань (НЗФ), знищено мікроавтобус та пошкоджена техніка, яку вони ремонтували. Також в ніч з 20 на 21 травня 2018 року в населеному пункті Іванівка Луганської області внаслідок диверсії руху опору було підірвано міст, через який здійснювалось матеріально-технічне забезпечення незаконно озброєних та іррегулярних формувань з території Російської Федерації.

Поблизу населеного пункту Торез 4 березня 2019 року було організовано засідку та знищено сім танків Т-72 та один новий модернізований танк Т-72БЗ.

Крім того, підрозділами руху опору виконувались завдання щодо: пошуку, порятунку та евакуації екіпажів літаків (вертольотів) у районах падіння або вимушеної посадки; пошуку, звільнення та евакуацію військовослужбовців, які потрапили в оточення або полон.

Наприклад, 14 червня 2014 року підрозділом руху опору націоналістичного підпілля Луганщини було організовано пошук та переховування шістьох членів екіпажу збитого українського літака АН-26. Евакуацію екіпажу на підконтрольну Україні територію було здійснено групою Сил спеціальних операцій Збройних Сил України.

Також у період з 9 по 11 липня 2014 року в населеному пункті Сєверодонецьк підрозділом руху опору націоналістичного підпілля Луганщини було організовано пошук, порятунок та евакуацію волонтерської групи, яка надавала місцевим мешканцям медичну допомогу.

Слід зазначити, що підрозділи руху опору брали активну участь у психологічних операціях (акціях), які проводились Силами

спеціальних операцій Збройних Сил України на окупованій території.

Наприклад, 8 жовтня 2016 року в місті Красний Луч були розклеєні листівки з текстом “Можна не погоджуватися з владою, але це не привід зраджувати власну країну”.

Звістку про зародження руху опору на окупованих територіях України також підхопили та розповсюджували ЗМІ).

Так, улітку 2014 року ЗМІ поширювали таку інформацію: “На Донбасі починають діяти самостійні партизанські групи, які ведуть боротьбу з терористами та сепаратистами” [5]; “Маріуполь зміцнює захисні споруди, волонтери почали формувати партизанські загони для захисту на випадок вторгнення росіян чи проросійських бойовиків” [6].

1 вересня 2014 року речник Ради національної безпеки і оборони України А. Лисенко заявив, що “... у планах Генштабу – створення партизанського руху, вже визначено командирів партизанських загонів, які знають людей, які будуть в їхніх загонах” [4].

25 жовтня 2014 року група місцевих партизан через ЗМІ звернулася до бойовиків так званих ДНР, ЛНР та російських найманців із заявою: “на Донбасі є люди, які готові боротися за свою землю та знищувати бандитів, які прийшли грабувати руйнувати та вбивати” [3]. Надалі були аналогічні публікації, але вже набагато менше, що вказує на те, що ініціатива місцевого населення не дістала належної підтримки з боку силових структур України.

Водночас, в умовах відсутності централізованої системи управління рухом опору та його завчасної підготовки такі дії були мало ефективними. Через відсутність пунктів базування та опорних баз рух опору забезпечувався самостійно, в основному, за рахунок місцевих ресурсів. Налагодження контактів з керівниками осередків руху опору, координація дій підрозділів руху опору в інтересах ведення антитерористичної операції відбувалась у несприятливих умовах, коли територія вже була окупована противником.

Однією з основних причин, що призвели до такої ситуації, є те, що питання організації руху опору до 2014 року в Україні взагалі не розглядалось. Більш того, жодним керівним документом ЗС України та інших складових сил оборони не було визначено орган управління, на який було б покладено завдання щодо організації руху опору. Саме тому, на початок воєнного конфлікту на Сході України ні сили оборони, ні місцеве населення окупованих територій з цього боку не були підготовлені.

Отже, у період з 2014 по 2016 рік основними завданнями руху опору на окупованій території України були: збір інформації про противника, підбір і підготовка нових членів підпілля, а також проведення невеликих за масштабом окремих диверсійних дій. Відбувається поступове переростання пасивного опору (який проявляється у вигляді невдоволення місцевих жителів, спричиненого нав'язуванням окупаційною владою нових порядків) в активний. До того ж створюється мережа осередків руху опору, відбувається формування бойових підрозділів і підпілля. Протягом зазначеного періоду керівництво рухом опору здійснювалось штабом АТО через групи спеціального призначення, які були інфільтровані на окуповану територію.

Таким чином, з початком російської агресії проти України в 2014 році на Донбасі було зафіксовано прояви громадянської діяльності місцевого населення щодо створення сучасного українського руху опору.

Досвід участі Збройних Сил України в антитерористичній операції та операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей свідчить про те, що в перші роки воєнного конфлікту формування руху опору на окупованій території відбувалось стихійно, у переважній більшості виключно за ініціативи патріотично налаштованого місцевого населення. Метою діяльності таких осередків опору було підірив репутації, перешкоджання реалізації планів і дій окупаційної влади та незаконно озброєних формувань.

Нині в світі організація руху опору поряд з державними переворотами та революціями є одним з основних спеціальних заходів впливу прямої дії, які здійснюються спеціальними підрозділами проти ворожої держави.

Бойові й диверсійні дії учасників руху опору були, є та ще довго будуть органічною і невід'ємною частиною будь-якого збройного конфлікту в світі, а рух опору завжди буде важливим оперативно-стратегічним фактором, гострою зброєю у боротьбі з будь-яким агресором.

Зважаючи на воєнно-стратегічну обстановку навколо України, рух опору є одним із перспективних асиметричних методів боротьби українських силових структур проти російських окупаційних військ на тимчасово окупованій території України, а основою сил руху опору є місцеве патріотично-налаштоване населення, яке має бути всестороннє підтримане, організоване, оснащене та підготовлене Україною [1].

В Україні на підставі наявності існуючих та ймовірних викликів, небезпек і загроз вже напрацьовано низку правових актів [1, 9, 10], якими врегульовується організація руху опору на території України, але які на сьогодні не ідеальні та потребують подальшого удосконалення законодавства у цій сфері.

Висновки. Аналіз дій руху опору під час проведення антитерористичної операції (операції Об'єднаних сил) Збройних Сил України на Сході України показує, що на початку воєнного конфлікту у 2014 році формування та дії руху опору на окупованій території відбувалось стихійно, в основному за ініціативою проукраїнсько налаштованого місцевого населення, без дійсного керування з боку штабу АТО, що значною мірою погіршувало отримання розвідувальної інформації для подальшого планування протидій російським найманцям. Рух опору – це складова частина всеохоплюючої оборони держави та потребує подальшого удосконалення. Він має бути організований завчасно на підконтрольній державній владі території (на території, яку ймовірно буде окуповано) і на тимчасово окупованій території.

Реалії сьогодення диктують загальну ефективну (та порівняно дешеву) систему організації руху опору з числа патріотично налаштованих мешканців, які мають досвід бойових дій, а також розроблення та застосування нестандартних підходів, передових розвідувальних технологій і комплексних асиметричних відповідей агресору на випадок активізації його дій та розширення масштабу конфлікту.

Нинішні наразі законодавчі документи з цих питань, не повною мірою відповідають загрозам, які на сьогодні існують навколо України, і потребують подальшого аналізу та удосконалення законодавства у цій сфері.

Матеріали, які надані в статті, можуть бути використані **надалі** під час проведення аналізу виконання Закону України “Про основи національного спротиву” та у процесі наукових досліджень у цих напрямках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про основи національного спротиву : Закон України від 29.07.2021 р. № 406/2021.
2. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ.
3. Здесь есть люди, готовые сражаться за свою землю и уничтожать бандитов – первое обращение партизан Донбасса. ЦЕНЗОР.НЕТ. 2014.

4. Лисенко А. Силам АТО протистоїть 15-тисячне військо. Генштаб створює партизанський рух. Українська правда. 2014. Здесь есть люди, готовые сражаться за свою землю и уничтожат бандитов – первое обращение партизан Донбаса. ЦЕНЗОР.НЕТ. 2014.
5. На Донбассе появились партизаны, воюющие против террористов. ЦЕНЗОР.НЕТ. 2014. Здесь есть люди, готовые сражаться за свою землю и уничтожат бандитов – первое обращение партизан Донбасса. ЦЕНЗОР.НЕТ. 2014.
6. У Мариуполі готують мітинг за мир і партизанські загони. Українська правда. 2014.
7. Партизаны Донбасса уничтожили группу боевиков и казачьего главаря Маршала. ЦЕНЗОР.НЕТ. 2014.
8. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
9. Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву : постанова Кабінету Міністрів від 29.12.2022 р. № 1443.
10. Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан: постанова Кабінету Міністрів від 29.12.2022 р. №1450.

Стаття надійшла до редакційної колегії 01.03.2022

Experience of actions of spontaneous resistance movement during the antiterrorist operation in the East of Ukraine in the initial period of its conduct

Annotation

Given the unstable and unfriendly foreign policy, economic, social and information situation around Ukraine, there is an objective need to further improve the system of resistance in the territories temporarily occupied by the aggressor (enemy).

The purpose of the article is to cover the activities carried out by the pro-Ukrainian population in Donetsk and Luhansk region at the initial stage of repulse of armed aggression by the Russian armed forces and illegal armed groups.

Analysis of the resistance movement during the Anti-Terrorist Operation in Eastern Ukraine (Joint Forces Operation) of the Armed Forces of Ukraine shows that at the beginning of the military conflict in 2014 the formation and operation of the resistance movement in the occupied territories occurred spontaneously, mainly at the initiative of pro-Ukrainian local population, without effective management from the anti-terrorist operation headquarters.

Today's realities dictate an overall effective (and relatively cheap) system of organizing the resistance movement from among patriotic residents with combat experience, as well as the development and application of non-standard approaches, advanced intelligence technologies and comprehensive asymmetric responses of the aggressor during the escalation and expansion of the conflict.

The current legislative documents on these issues do not fully correspond to the threats that currently exist around Ukraine, and need further analysis and improvement of legislation in this area.

The materials provided in the article can be used for further analysis of the implementation of the Law of Ukraine “On Fundamentals of National Resistance” and research in these areas.

Keywords: resistance movement; volunteers; nationalist underground of Luhansk region, organization of the resistance movement; tasks of resistance movement; civic activity of the local population.